

УДК [811'366.5+811'367.3./4]:801.61''550*''''20''
811'367.62:[004.738.5:007]:801.61''20''

Слободан Новокмет*

Институт за српски језик САНУ, Београд

ДА ЛИ РЕЧ ГОДИНЕ МОРА ДА БУДЕ РЕЧ?

Предмет нашег рада су језичке јединице које су биране за реч године у традиционалним изборима овог типа (на енглеском, немачком, словеначком, руском и др. језицима) које излазе из оквира самосталних речи (у питању су, на пример, изрази, скраћенице, емоџији, хештегови, мимови и др.). Циљ рада је да испитамо које су то јединице и да утврдимо разлоге и мотиве њихових избора или номинација за реч године.

Кључне речи: реч године, синтагма, скраћеница, емоџи, хештег, мим.

1. Уводна разматрања

1.1. Избор за реч године, који се, пре свега, са енглеског говорног подручја све више популаризује и сходно томе организује и у другим језицима, започет је 70-их година 20. века у Немачкој, под називом *Wort des Jahres*, као годишња публикација *Gesellschaft für deutsche Sprache* (Асоцијације немачког језика). На енглеском говорном подручју, одакле је овај тренд добио највећу медијску и друштвену експонираност, реч године је прво бирало *Америчко дијалекатско друштво* (енгл. *The American Dialect Society*), и то путем гласања независних лингвиста од 1990. године, међутим временом су различите организације, махом познати издавачи речника енглеског језика, као што су *Речник Меријам-Вебстер* (од 2003), *Оксфордски речник* (од 2004), *Колинсов речник* (од 2013), *Кембрички речник* (од 2015), започели и медијски актуелизовали своје изборе за реч године.

1.2. Речи које се бирају на овим изборима често су неологизми (нпр. *постистина*, *фејкњуз*, *селфи*, *вејновати*, *бинцовање*, *брегзит*, *вакс*) који се

* slobodan.novokmet@isj.sanu.ac.rs, ORCID 0000-0002-8525-5680.

захваљујући утицају медија и друштвених мрежа брзо шире и у лексичке системе других језика, указујући и на неке тенденције у развоју и словенских језика, као што су нпр. интернационализација лексике, све уобичајеније позајмљивање из енглеског језика, и активирање различитих типова творбе, као што је слагање, уз честу игру речи (Драгићевић 2016: 141).

1.3. Да бисмо илустровали тематске и значењске опсеге речи које бивају биране на овим конкурсима, представимо табеларно изборе за реч године референтних речника енглеског језика, као и *Америчког дијалекатског друштва*,¹ од 2011. године до данас:

	<i>Оскфордски речник</i>	<i>Речник Меријам-Вебстер</i>	<i>Колинсов речник</i>	<i>Америчко дијалекатско друштво</i>
2011	<i>squeezed middle</i>	прагматично		<i>осциру</i>
2012	<i>omnishambles/ ГИФ</i>	социјализам и капитализам		хаштег/хештег
2013	селфи	наука	<i>geek</i> (штребер)	<i>because</i>
2014	вејп	култура	фотобомба / фотобомбинг	<i>#blacklivesmatter</i>
2015	😊	суфикс <i>-изам</i>	бинцовање	они (небинарна заменица)
2016	постистина	надреално	брегзит	<i>dumpster fire</i>
2017	<i>youthquake</i> (младотрес)	феминизам	фејкњуз	фејкњуз
2018	токсично	правда	<i>single-use</i>	<i>tender age shelter</i>
2019	<i>climate emergency</i> (климаткса криза)	они (<i>they</i>)	<i>climate strike</i> (климатски протест)	заменице
2020	није изабрана	пандемија	локдаун	ковид

¹ Занимљиво је да *Америчко дијалектско друштво* у оквиру избора за реч године бира и најбесмисленију реч, најкреативнију, најбеспотребнију, најбољи еуфемизам, ону која има највеће шансе за успех и сл.

2021	вакс	вакцина	<i>NFT</i>	<i>insurrection</i>
2022	<i>goblin mode</i>	<i>gaslighting</i>	<i>permacrisis</i>	/

2. Шта је реч године и како се бира?

2.1. Образлажући своју одлуку да реч 2022. године буде *goblin mode*, колектив *Оксфордског речника* понудио је објашњење шта сматра за реч године. У питању су речи које одражавају етос² одређене године, које показују рефлексiju културног развоја и трендова који су били заступљени у друштву у току године.³ Такође, реч године се традиционално дефинише и као реч (или израз) која је била „најважнија” у јавној сфери током текуће године, или која је окарактерисала, обележила текућу годину. „Важност” одређене речи у текућој години може се, формално, утврдити неким од фактора, нпр. мерењем (обично повећане) фреквенности неке речи у референтном корпусу одређеног језика (колектив *Оксфордског речника енглеског језика* тако бира реч године),⁴ која треба да буде виша у односу на претходну или претходне године; или колектив одређеног речника на основу анализе претраге у свом дигиталном издању одабере ону реч чија је претрага порасла у току године у односу на претходну или претходне (то је критеријум на пример у *Колинсовом речнику* или *Речнику Меријам-Вебстер*). Не треба занемарити и анкете у којима сами учесници бирају реч године, уз помоћ гласања на друштвеним мрежама (како се ради нпр. у Русији) итд.⁵

2.2. Речи године као што су *брегзит* (изабрана 2016, *Колинсов речник*), *постистина* (изабрана 2016, *Оксфордски речник*), *insurrection*⁶ (изабрана 2021, *Америчко дијалекатско друштво*) показују да на ове изборе могу умногоме утицати не само фреквенција неке речи у сфери јавног дискурса већ и актуелност каквог политичког догађаја (излазак Британије из

² [грч. *êthos*] карактерне особине, морал, ђуд, природа, нарав (Клајн, Шипка 2006: 458).

³ <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2022/> (приступљено 11. 12. 2022).

⁴ Што је принцип који су делимично допунили 2022. године када су реч године (*goblin mode*) први пут бирали гласањем посетилаца њиховог портала (око 340 хиљада људи је гласало). <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2022/> (приступљено 5.1. 2023).

⁵ Више о тим критеријумима моћи ћемо да прочитамо у раду Т. Мартсеве – English „words of the year” as a reflection of major social trends, излаганом на конференцији „Језик, књижевност и моћ” у Нишу, 6. маја 2022. године.

⁶ Односи се на нападе на Капитол 6. јануара 2021. године након резултата председничких избора у Америци.

Европске уније, избор Доналда Трампа за председника, убиство цивила Џорџа Флојда од стране америчке полиције у Минеаполису и сл.) који је на неки начин мобилисао јавност и медије. Сврха избора таквих речи за реч године може бити и усмеравање и каналисање јавног мњења ка одређеним преломним социо-политичким догађајима и ставовима у вези са њима.

3. Да ли је реч године увек реч?

3.1. Ако реч традиционално схватимо као најмању језичку јединицу која има одређено значење, одређен смисао, тј. језички знак за одређени појам (Станојчић, Поповић 1992: 183), или најмањи облик на који може бити сведена нека реченица, тј. која може функционисати као самостални исказ и бити реченични члан (Клајн, Пипер 2013: 47), онда избори за „реч” године показују доста шири опсег схватања појма реч, тј. често надилазе концепт речи описан у граматицама. Ово не значи да неке од јединица које ћемо представити нису речи у традиционалном схватању тог појма, али се, на неки начин, опиру типичном очекивању од тога шта се подразумева под избором за „реч године”.

3.2. Синтагме

3.2.1. За „реч” године понекад могу бити изабране јединице структурно на вишем нивоу од речи, као што су нпр. синтагме (групе речи повезане значењем и функцијом). Тако су за „реч” године на енглеском језику одређених година биране синтагме као што су нпр.: *squeezed middle* – „стењена или стиснута средина”, или средња класа – појам који се односи на негативна трендове у условима живота тзв. средње класе (изабрана 2012, *Оксфордски речник енглеског језика*); *climate strike* (изабрана 2019, *Колинсов речник*) – односи се на глобалне протесте поводом климатских промена; *dumpster fire* – у буквалном преводу „пожар у контејнеру” и односи се на хаотичну или катастрофалну ситуацију (изабрана 2016, *Америчко дијалекатско друштво*). Такође, тај тренд захватио је и словенске језике, па је словеначка реч године 2017. године била *evropski prvaki* – и односила се на мушку кошаркашку репрезентацију која је освојила злато на европском првенству у кошарци. У Немачкој је, на пример, *Der elfte September* (11. септембар) била „реч” 2001. године. У Русији, на пример, раздвајају реч године од *израза* године, који се бира засебно, па је тако *Немцов мост* био *израз* године 2015. године (односи се на предлог да мост на ком је руски опозициони лидер Борис Немцов убијен промени име). У Јапану је, на пример, као реч године за 2021. годину, због своје изузетне популарности,

била номинована *イカゲーム* (Ika gēmu) или „Игра лигњи” (енгл. Squid game), што је назив Нетфликсове серије у јужнокорејској продукцији.

3.2.2. Као што можемо да видимо, понекад појединачна и самостална реч није довољна да опише одређени концепт, идеју, појаву, догађај, чак и научно откриће, који су у току одређене године закупили пажњу јавности и медија, због чега се „речима” године понекад проглашавају или номинују изрази. Неки од предлога током година на енглеском говорном подручју били су, на пример, и *Хигсов бозон* (елементарна честица у стандардном моделу физике честица, која настаје при квантним ексцитацијама Хигсовог поља), *milkshake duck* (особа или појам који испрва изазивају одушевљење на друштвеним мрежама а затим одмах и презир), *white fragility* (непријатност коју бели људи осећају када се суоче са својом привилегованашћу), *Ad blocker* (софтвер који блокира рекламе на сајтовима), *dark web* (део интернета коме могу да приступе само верзирани хакери) и сл.

3.3. Скраћенице

3.3.1. Уместо речи, понекад се као „победници” ових конкурса намећу и скраћенице, поготово оне које су се лексикализовале и стекле статус самосталних речи. Тако је као реч године 2012. *Оксфордски речник* изабрао скраћеницу *ГИФ* (енгл. Graphic Interchange Format),⁷ што заправо представља компресовани формат фајла за слике (и мини видео-клипове), и који је 2012. године забележен у употреби и као именица и као глагол (енгл. GIFing). Неки од предлога скраћеница које су ушле у ужи избор за реч године на енглеском језику јесте и на пример скраћенице *YOLO* (енгл. you only live once), која је била у избору *Америчког дијалекатског друштва* 2012. године, и која се често користила у саркастичном тону.

3.3.2. У Словенији је, на пример, реч 2021. године била скраћеница *РСТ* у значењу стања пацијената „preboleli, cepljeni ali testirani” (преболели, вакцинисани или тестирани). Скраћеница се током епидемије ковида 19 користила да означи статус оних који су на неки од наведених начина имали додира са епидемијском ситуацијом. У Немачкој је 2013. реч године била *GroKo*, што је скраћеница од *Große Koalition* (Велика коалиција), која се тичала потенцијалне владине коалиције у Бундестагу.

3.4. Суфикси

3.4.1. Нетипична ситуација десила се 2015. године када је колектив *Речника Меријам Вебстер* изабрао суфикс *-изам* за реч године. Суфикс -

⁷ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/gif> (приступљено 5.1. 2023).

изам интернационални је суфикс старогрчког порекла који се и у српском језику може користити у самосталној употреби, као ознака различитих појмова обележених речима за које је овај суфикс карактеристичан, нпр. „Зар би могли бити код великих европских народа у књижевној употреби оноликих [...] различних *изама*” (пример из Речника САНУ). Колектив *Речника Меријам Вебстер* изабрао је овај суфикс за реч године због повишене претраге у њиховој онлајн бази речи које садрже овај суфикс, као што су: *социјализам, фашизам, расизам, феминизам, комунизам, капитализам, тероризам*. По њиховом објашњењу, већи број претрага тих термина на њиховом сајту имао је везе са председничком трком у Америци између Доналда Трампа и Бернија Сандерса, када су многи од ових термина коришћени у бројним политичким дебатама, служећи да на неки начин маркирају или опишу политику опонената у председничкој борби.⁸

3.5. Заменице

3.5.1. Иако су заменице свакако речи, ипак њихова функција није именовање предмета, појмова и појава, већ је пре свега упућивачка. Такође, у питању су једнозначне речи које не развијају полисемију, које не учествују у творби других речи и сл., и стога не бисмо очекивали да учествују у изборима за реч године. Међутим, заменица *Они* (енгл. *They*), као небинарна заменица која се користи за особе које се декларишу као небинарне у родном сензибилитету, изабрана је чак два пута за реч године на енглеском говорном подручју – први пут од стране *Америчког дијалекатског друштва* 2015. године, а други пут од стране колектива *Речника Меријам-Вебстер* 2019. године. Колектив *Речника Меријам-Вебстер* објаснио је тада да је заменица *они* претрпела радикалну трансформацију у употреби која је покренула многе разговоре у друштву, и изабрана је јер „енглеском језику недостаје неутрална заменица у једнини која би одговарала заменицама као што су *everyone* или *someone*.”⁹ Другим речима, заменице као што су *он* или *она*, утемељене у бинарној подели рода на мушки и женски – могу често да се покажу као завањајуће, нетачне или увредљиве за особу која се не идентификује стриктно као мушкарац или жена (упућујући на то да је пол пре свега не природна или биолошка већ социјална и психолошка категорија). Сам речник је у свом издању тада проширио семантички опсег ове речи том дефиницијом. С обзиром на то да се *Речник Ме-*

⁸ <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/word-of-the-year-2015#:~:text=Curiosity%20about%20this%20year's%20top,of%20169%25%20over%20last%20year>. (приступљено 5.1. 2023).

⁹ <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/word-of-the-year-2019-they/they> (приступљено 5.1. 2023).

ријам-Вебстер води критеријумом повећаног тражења речи у њиховој онлајн бази, 2019. године приметили су пораст од 313% у претрагама за реч *они*.¹⁰ С тим у вези, *Америчко дијалекатско друштво* је 2019. године изабрало као реч године само реч *заменице*. Њен избор односио се на потребу, често и јавно истицану, да се у англоамеричком друштву правилно употребљавају одређене заменице за особе које се не декларишу по бинарном родном стандарду.

3.6. Емоџији

3.6.1. Емоџији и емотикони, као семиотички пиктографски симболи, свакако су обележили комуникацију у дигиталној сфери у последњих десетак година 21. века, и било је очекивано да неки емоџији буде изабран за „реч” године. То се и десило 2015. када је емоџи 😊 (енгл. *face with tears of joy*) изабран за реч године од стране колектива *Оксфордског речника енглеског језика*. У објавама ове вести медији су управо наглашавали да реч године заправо – није реч. *Оксфордски речник* је узео у обзир културолошки утицај емоџија, чак и у америчкој политици (на пример, Хилари Клинтон их је користила у кампањи 2015. године). Чак је и реч *емоџи* те 2015. порасла у употреби. У сарадњи са једном мобилном компанијом колектив *Оксфордског речника* установио је пораст употребе тог емоџија за 17 процената током 2015. године само у САД.¹¹

3.7. Хештегови

3.7.1. Реч *хештаг/хаиштаг* везује се, пре свега, за популаризацију друштвених мрежа, поготово *Твитера* (*Оксфордски речник енглеског језика* укључио је ову реч у свој речник 2010. године). Погрешно се понекад искључиво везује за назив знака # (иако се може користити као његов синоним), иако, заправо, треба да се односи на целу реч или израз на чијем почетку стоји знак #, који се на енглеском језику зове *number sign* или *хеш*. Тако је *Америчко дијалекатско друштво* за реч 2014. године изабрало хештег *#blacklivesmatter* који се односи на протесте који су уследили у Америци након два убиства Афроамериканаца од стране полиције у градовима Фергусон и на Стејтен Ајленду. И сами медији који су пренели ову вест рекли су да се овај хештег „не уклапа у традиционалну дефиницију речи”. У објави тога да је овај хештег изабран за реч године било је важно напоменути и потенцијалну моћ коју хештегови добијају као „иновативна

¹⁰ <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/word-of-the-year-2019-they/they> (при-ступљено 5.1. 2023).

¹¹ <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2015/> (приступљено 5. 1. 2023).

лингвистичка сила” (као што су на пример #FreeBritney и #metoo) која успева да каналише и вербализује одређено стање јавне свести или значају културолошку тему.¹²

3.8. Меме (или мимови)

3.8.1. Интернетски мим (или мема) јесте врста идеје или феномена која врло брзо постаје популарна и шири се интернетом. Случај када је један интернетски мим изабран за реч године јесте ситуација у Русији када је 2014. године изабран мим/неологизам *Крымнаш* за реч године (неологизам се односи на анексију Крима), где је почео да се користи сатирично, да означи извесне руске неуспехе у унутрашњој политици (на пример, „тоалети нам не раде, али зато Крим је наш”).

4. Закључак

4.1. Иако је јасно да критеријими за избор речи године нису увек лингвистички (в. Драгићевић 2015), избори разних нестардардних језичких јединица за „реч године”, као што су хештегови, емоџији, суфикси, мимови, скраћенице и сл., говоре нам у прилог различитих друштвених, политичких, па и популистичких фактора који учествују у њиховом избору. Понекад то може бити последица каквих актуелних политичких дешавања или тенденција (суфикс *-изам*, мим *Крымнаш*), или догађаја који је

¹² <https://www.americandialect.org/2014-word-of-the-year-is-blacklivesmatter> (приступљено 5.1. 2023).

на неки начин покренуо јавност и медије (хештег *#blacklivesmatter*), или ка којима се пажња јавности усмерава. Међутим, ови избори нам нешто могу рећи и о неким општим тенденцијама у развоју друштва, политичких и других стремљења, али и начинима на који се различите друштвене, културолошке, политичке, па и научне промене рефлектују у језику.

ЛИТЕРАТУРА

- ДРАГИЋЕВИЋ 2016: Р. Драгићевић, О речима године и лексичком планирању српског језика, у: С. Танасић (ур.), *Зборник Института за српски језик САНУ. 3, Српски језик и актуелна питања језичког планирања*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 137–145.
- КЛАЈН, ШИПКА 2006: И. Клајн, М. Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј, 2007.
- СТАНОЈЧИЋ, ПОПОВИЋ 1992: Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Граматика српскога језика : уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Нови Сад : Завод за издавање уџбеника.
- КЛАЈН, ПИПЕР 2013: И. Клајн, П. Пипер, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.

ИЗВОРИ

<https://languages.oup.com/word-of-the-year/2022/>

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/gif>

[https://www.merriam-webster.com/words-at-play/word-of-the-year-](https://www.merriam-webster.com/words-at-play/word-of-the-year-2015#:~:text=Curiosity%20about%20this%20year's%20top,of%20169%25%20over%20last%20year)

[2015#:~:text=Curiosity%20about%20this%20year's%20top,of%20169%25%20over%20last%20year](https://www.merriam-webster.com/words-at-play/word-of-the-year-2015#:~:text=Curiosity%20about%20this%20year's%20top,of%20169%25%20over%20last%20year)

<https://www.merriam-webster.com/words-at-play/word-of-the-year-2019-they/they>

<https://languages.oup.com/word-of-the-year/2015/>

<https://www.americandialect.org/2014-word-of-the-year-is-blacklivesmatter>

Slobodan Novokmet

DOES THE WORD OF THE YEAR HAVE TO BE A WORD?

Summary

The subject of this paper is language units that were chosen as the word of the year in traditional elections of this type (in English, German, Slovenian, Russian, etc. languages) that go beyond the framework of independent words (for example, expressions, abbreviations, emojis, hashtags, mimes, etc.). Many of these “words of the year” (such as suffix *-ism* or different memes) carry certain socio-political, pop-cultural, or even economic backgrounds which is connected to some event or actual social climate. The aim of the work is to examine which units are these and to determine the reasons and motives of their elections or nominations for the word of the year.

Keywords: word of the year, phrase, abbreviation, emoji, hashtag, mime.